

The Project Gutenberg eBook of Het settlement Malakka en het sultanaat Perak

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Het settlement Malakka en het sultanaat Perak

Author: F. J. Agassis

Release date: June 25, 2007 [eBook #21926]

Language: Dutch

Credits: Produced by Jeroen Hellingman and the Online Distributed Proofreading Team at <http://www.pgdp.net/>

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK HET SETTLEMENT MALAKKA EN HET SULTANAAT PERAK ***

[33]

Het settlement Malakka en het sultanaat Perak.

Naar het Fransch van F. J. AGASSIS.

De stad Malakka en haar economische beteekenis.—De toekomst der caoutchouc op het schiereiland.—De tinnijnen van Perak.—Degelijke exploitatie van het gebied door particulieren of door europeesche ondernemingen.—De verschillende mijncentra.—De rijkdom van Perak.

Aan de oevers der Malakka-rivier.

Op het schiereiland Malakka bezitten de Engelschen drie settlements of middelpunten van koloniale vestigingen, namelijk het eiland Poeloe Pinang met het territorium Wellesley op het vasteland en de eilanden Dinding; verder het gebied van Malakka en het eiland Singapore met erbij behoorend gebied. Al die bezittingen zijn gelegen in het Zuidwesten en Zuiden van het schiereiland Malakka; ze zijn niet zeer uitgestrekt, maar hebben een uitstekende ligging aan de straat van Malakka, den gewonen en verplichten weg voor den europeeschen handel met het uiterste Oosten, en aan die ligging hebben ze hun belangrijkheid te danken.

Als een enclave tusschen die bezittingen van Engeland, staande onder britsche suzeriniteit, vindt men er het uitgestrekte sultanaat Perak, welks natuurlijke

Ossenkarr op Malakka.

hulpbronnen, voor zoo ver ze reeds zijn geëxploiteerd, van groot economisch gewicht zijn. Singapore, de grootste stad van de britsche bezittingen in het verre Oosten, heeft haar stadsgebied liggen op het eilandje van denzelfden naam. Wij brengen het thans niet onder de aandacht onzer lezers. Wat ons zal bezighouden, is Malakka en het sultanaat Perak.

De beroemde stad Malakka, die vroeger een der handelsmiddelpunten van het Oosten was, is door Singapore voorbijgestreefd; maar de plaats heeft nog het prestige behouden van een beteekenisvol verleden. Voordat de Portugeezen onder bevel van Albuquerque zich hadden meester gemaakt van de stad in 1510, werd zij reeds sinds langen tijd bezocht door perzische kooplieden, door Mooren en Arabieren en door handelaars uit China en Japan. En het was niet alleen een handelsentrepôt van fabelachtigen rijkdom, neen, de specerijen, het goud, het tin, die in het gebied van Malakka werden gevonden, werden als

handelsartikelen uitgevoerd en deden Malakka wedijveren met Goa, Ormoезд of Golconda; Ptolomaeus noemt Malakka daarom al "het gouden schiereiland".

De portugeesche heerschappij, die honderddertig jaren duurde, was een schrikbewind, dat de welvaart van Malakka deed verdwijnen. Door een zeer streng gehandhaafd monopolie hebben de dweepzieke beheerschers van de stad er allen vreemden handel kunnen weren. De Hollanders, die eindelijk de groote stad aan hun concurrenten ontrukten, hielden er alleen een handelsentrepôt en schenen noch tijd, noch middelen te hebben, om de uitgestrekte terreinen, die erbij behoorden, te exploiteeren. Zij legden een nieuwe stad aan den voet van de citadel aan en scheidden die door diepe en breede grachten van de wijk der Chineezzen, gesticht tijdens hun bezetting van het maleische schiereiland.

Malakka werd toen weer de opslagplaats van de voortbrengselen uit het Uiterste Oosten, zonder echter zijn vroegeren luister terug te winnen. De Hollanders deden weinig of niets, om de streek voor de beschaving te openen en om de natuurlijke rijkdommen tot hun recht te doen komen. Zij bepaalden er zich toe, de stad zelve te doen bezetten en de forten, die haar moesten verdedigen. Eerst toen de tijd der engelsche bezetting in 1795 kwam, scheen het, dat Malakka weer iets van zijn ouden en grooten voorspoed terug zou krijgen.

De eerste daad der nieuwe meesters was de afschaffing van alle monopolies en de openstelling van de haven voor vreemde schepen. Het is waar, dat later de schepping van de haven op Poeloe Pinang en vooral de stichting van Singapore in 1819 voor Malakka noodlottig waren; maar de ontginning van de streken, waar Malakka de natuurlijke hoofdplaats voor is, is ten deele een vergoeding voor wat de stad verloren heeft als handelsentrepôt. Een bewijs voor die stelling is de toeneming der bevolking.

In 1828 telde de stad 28.000 inwoners; thans wonen er 100.000 menschen. Ook de uitvoer en de invoer nemen toe; ze hadden in 1903 het cijfer van 8.700.000 francs voor den invoer en dat van 7.570.000 voor den uitvoer bereikt; in de haven van Malakka kwamen in dat jaar binnen 1614 koopvaardijstoomers en 2641 inlandsche vaartuigen.

Men behoeft slechts op een dag, dat er markt wordt gehouden, enkele uren in de stad door te brengen, om een denkbeeld te krijgen van den overvloed van producten, die men uit het vruchtbare land in den omtrek te voorschijn brengt. De bevolking is zeer gemengd, daar het inlandsen element zich door de invallen van Javanen, Atjehers en Siameezzen heeft gewijzigd, waar onderlinge huwelijken het gevolg van waren. Tot de inlandsche stammen behoorden o.a. de Mantra's, Sakai's, Negrito's en andere stammen. Tegenwoordig ziet men er een bonte menigte kooplieden van arabische, indische, japansche, chineesche en portugeesche afkomst; afstammelingen der vroegere veroveraars zijn er levendig aan het handel drijven. Wat de maleische inboorlingen betreft, zij doen liefst niets; de meeste zijn uit noodzakelijkheid landbouwers, karrijders, visschers of schippers. Wat voeren zij naar de stad in hun voertuigen, die op de markt de bontste mengeling vormen die men zich denken kan, en waaronder vele ossenkarren met strooien daken, puntig als daken van pagoden?

Zij brengen peper mee en gambir, veel thee ook, die verbouwd wordt op groote

schaal in de hogere streken van het gebied van de stad Malakka. Een ondernemend Chinees heeft eenige jaren geleden theeplantjes uit Assam en Ceylon laten komen en heeft ze overgeplant op het schiereiland. De nieuwe aanplantingen slaagden wonderwel; er zit een toekomst in, want ze brengen een product voort, dat zeer gezocht is om den bijzonderen geur, gevolg waarschijnlijk van den ijzerhoudenden grond. Op dezelfde terreinen gaat ook de cultuur van kruidnagelen naar wensch. Die zullen op de markten van het Oosten de vroeger zoo beroemde kruidnagelen van Amboina vervangen. De muskaatboomen groeien overal in het district Malakka; maar ze hebben te lijden van een ziekte, die binnen weinige uren een geheele plantage kan vernielen.

Een chineesche maatschappij had ongeveer dertig jaren geleden caoutchouc geplant, *Ficus elastica* en *Hevea brasiliensis*. Die beide soorten slaagden op het schiereiland, en door de verwoede speculaties, die daarin werden ondernomen, werden de gelukkige planters in weinige jaren rijk; zij verkochten hun gronden voor zeven miljoen francs. Sedert dien tijd zijn er veel ondernemingen van dien aard opgericht. Als de prijs van het caoutchouc blijft stijgen, mag men verwachten, dat het geheele schiereiland weldra niet dan een groot veld van gomboomen zal zijn. Die cultuur is dan ook de meest belovende van Malakka, waar in de nabijheid der stad de grond maar matig vruchtbaar is.

Voorloopig is echter de bouw van tapioca nog de hoofdzaak. Veel stoomfabrieken houden zich in en bij de stad bezig met de bereiding van die sago; maar de lage prijs van het product maakt, dat er niet veel voordeel mee is te behalen, en bovendien zijn er groote uitgestrektheden voor de sagopalmen noodig, en de ontbossing van den grond schijnt op het klimaat der streek ongunstig te werken en doet de bronnen opdrogen.

Vóór de komst der Europeanen werden in den omtrek van Malakka talrijke goudmijnen ontgonnen, die nog niet geheel door chineesche mijnwerkers in den steek zijn gelaten. Een europeesche maatschappij wascht met eenig resultaat het zand van een rivier, die naar beneden komt uit de goudhoudende districten van Soegee Ugong. Ook is er goud gevonden te Kedona op de hellingen van het Ophisgebergte en te Bate Bersawa. Buitendien gebruiken de Chineezen en de inboorlingen het water van enkele geneeskrachtige bronnen in de buurt der stad. Maar alles bijeengenomen, moet Malakka haar toekomst verzekeren door den landbouw, en wat de mineralen aangaat zal de stad kunnen meehelpen aan den uitvoer van wat er in het sultanaat Perak wordt gewonnen.

In 1895 werden de maleische staten Perak, Selangor, Negri Sembilan en Pahang vereenigd tot een confederatie onder britsche bescherming. Zij worden sinds dien tijd bestuurd door een resident generaal, die te Kwala Sumper resideert, de hoofdstad der federatie, terwijl elk der staatjes buitendien onder het toezicht van de groote europeesche mogendheid zijn eigen sultan heeft behouden.

[35]

Nadat men de rivier, de Kriang, is overgestoken, die niet ver van de zuidgrens der provincie Wellesley de zee bereikt, komt men in het sultanaat Perak met de mooie hoofdstad Taiping. Die streek, de bekoorlijkste van wat de maleische staten aan natuurschoon te zien geven, is bergachtig, en twee gebergten loopen er door van het Noordwesten naar het Zuidoosten. Zij hebben een rijken plantengroei, en het geheele grondgebied van Perak is geschikt voor allerlei cultures. Talrijke mooie rivieren besproeien er den grond en dienen als gemeenschapswegen. Ook is de rivier, de Perak, bevaarbaar voor stoombooten over een lengte van 65 kilometers, voor stoombooten ten minste van 300 tot 400 tonnen inhouds, en over een afstand van 190 kilometers kunnen inlandsche vrachtbooten er varen.

Deze rijke streek is zeer gezond en heeft een vrij gematigd klimaat. De nachten zijn heerlijk koel, wat wel iets bijzonders is voor het Maleische Schiereiland. Er is geen regentijd in den eigenlijken zin des woords; maar de hoeveelheid water, die er soms uit de lucht valt, is toch een ernstig beletsel voor mijnondernemingen.

Over het algemeen is de grond kalkhoudend, vooral in het schilderachtige dal Kinta, een der rijkste mijnstreken en waar men zeer eigenaardige bergvormingen vindt. Heuvels van marmer vertoonen er diepe hollen, en het dal schijnt een herhaling in het klein van het Mekongdal in de buurt van Kamarat.

De dierenwereld is door zijn verscheidenheid en rijkdom al even gezegend als de weelderige plantengroei. Wilde olifanten, rhinocerossen, tijgers en wilde zwijnen komen veel voor in de wouden en de jungles, wier terrein echter inkrimpt ten gevolge van den mijnbouw. Prachtige herten vluchten bij de nadering van den mensch; de inboorling maakt jacht op hen door vergiftigde pijlen, die met gif van den upasboom bestreken zijn. In de schors van den boom maken ze diepe insnijdingen en het sap, dat uit de wonde vloeit, heeft doodende kracht. De inboorlingen zijn zeer bedreven in de jacht en missen zelden zelfs den snelsten vogel in zijn vlucht. De streek is hier zoo wildrijk, dat de mensch minder dan elders bevreesd behoeft te zijn voor de verscheurende dieren.

Groote apen spelen in de toppen der boomen. Met wat tabak kan men in vriendschappelijke aanraking komen met sommige inlandsche stammen, zooals de Sakai's, die veel op Maleiers gelijken, maar niets van die laatsten willen weten, omdat ze veroveraars van het land zijn. Die Sakai's schijnen inderdaad de echte inboorlingen van het schiereiland te wezen. Zij leven van de jacht en den landbouw, en verbouwen pataten en soms ook rijst. In zekeren zin zijn ze de leveranciers geworden van de europeesche en chineesche kooplieden, aan wie ze caoutchouc en andere gomsoorten leveren, die zij inzamelen in hun wouden.

De caoutchouc belooft, met het tin, de voornaamste bron van inkomsten voor het schiereiland te worden. Tot nu toe heeft het district Malakka de beste aanplantingen, maar het betrekkelijk kleine gebied zal het niet lang kunnen volhouden tegen het zooveel uitgestrekter en niet minder vruchtbare gebied van Perak, waar men nog maar aan het nemen van proeven is, maar van proeven, die uitstekend schijnen te gelukken. Zoo breidt zich dichtbij Sunger Liput, een stad in wording, de groote landbouw- en mijnonderneming van Kemming uit, waar een ondernemend Engelschman de eerste gomboomen plantte, die hun wortels mochten laten groeien in den vruchtbaren grond van Malakka. Het was een groot succes, en nu heeft de caoutchouckoorts die van de koffie vervangen, welk laatste product te veel in prijs is gedaald.

Op de markt te Liverpool, waar de vraag van geheel Europa zich doet gelden, is de prijs der ruwe caoutchouc onafgebroken sedert 1902 gestegen. In die dagen was de opbrengst veel geringer dan tegenwoordig, nu het verbruik tot 62.000 ton per jaar is gestegen. Antwerpen zal de grootste caoutchoucmarkt der wereld worden naast Bordeaux, en binnen eenige jaren zullen Ceylon en de maleische staten een belangrijk aandeel hebben in de wereldproductie.

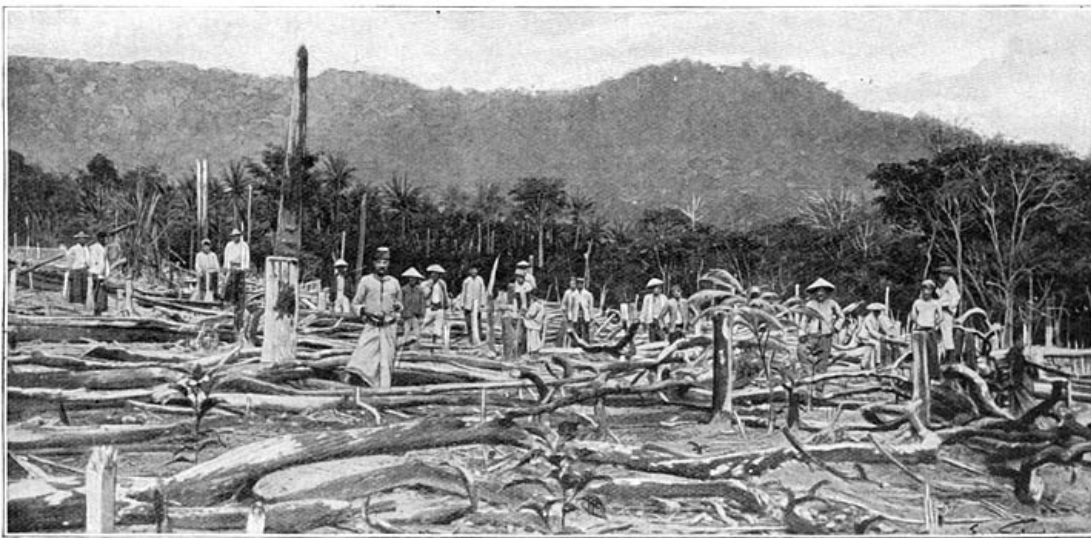
Het is jammer, dat de cultuur vertraagd is door een vergissing der planters. Dit geldt ten minste van Perak. Daar de meeste rubberboomen in het Amazonengebied in streken groeien, die vaak onder water staan, meende men langen tijd, dat ze niet konden groeien dan in moerassen. Maar het is niet door, neen, het is in spijt van de slikbanken van de Amazonerivier, dat de Hevea het uithoudt in ongunstige omstandigheden. En dit verklaart den snelleren groei van de boomen op Ceylon en in Perak, waar men ze ten slotte in minder vochtigen grond is gaan planten. Sinds dien zijn de bladen grooter, de volledige ontwikkeling wordt eerder bereikt en de opbrengst is ruimer.

Sedert de uitvinding der vulkanisatie, waardoor men het caoutchouc met zwavel verbindt; sedert de caoutchoucindustrie zich zoo enorm heeft ontwikkeld, en in duizenderlei behoeften voorziet, zijn Brazilië en de Kongostaat de voornaamste leveranciers van het product, maar het groote Maleische Schiereiland dreigt een ernstige concurrent te worden. Op Ceylon en op Malakka groeit, zooals gezegd werd, de boom sneller en ziet er krachtiger uit dan de braziliaansche gomboom. Bovendien komen de kosten der cultuur in het Amazonengebied op 3 francs 60 centimes per half kilo voor handenarbeid en uitvoerrechten, terwijl op het Maleische schiereiland, evenals Ceylon het arbeidsloon niet meer dan 1 francs 20 centimes bedraagt. Wat de uitgaande rechten betreft, die worden niet geheven; de eenige belasting die de engelsche regeering heft van de concessionarissen is 3 francs 60 centimes tot 5 francs per jaar en per acre (1 acre = 40.41 are). De exploitatie van een acre caoutchouc, op het schiereiland aangeplant, kost 2 francs 80 centimes en brengt 450 francs op.

Met uitzondering van de witte mier hebben de maleische aanplantingen geen enkelen vijand te vreezen, ten minste als er voortdurend toezicht wordt gehouden. De *Ficus elastica* bereikt er in het wild een verbazende hoogte. Deze epiphytische plant groeit aanvankelijk op een boom, die haar tot steun dient; maar als dan de parasiet genoeg krachten heeft verzameld, zendt hij een groot aantal wortels naar beneden, luchtwortels, die soms bijna even dik worden als de stam zelf. Onder dien weelderigen groei sterft veelal de boom, die tot steun diende. De wijze van insnijding, die in Malakka wordt gevolgd, brengt mee, dat de boomen, die ouder dan twaalf jaar zijn, aan twee zijden worden afgetapt, en de boomen van tusschen zes en twaalf jaar aan één zijde. Vóór het zesde jaar raakt een ingesneden boom uitgeput of levert ten minste een minderwaardig product. Er wordt tweemaal in het jaar geoogst.

Jaarlijks wordt een onmetelijke uitgestrektheid van de jungle verbrand voor het aanplanten van jonge caoutchoucstekken.

De bereiding uit de bladeren is zuiniger voor den planter dan de oude manier.

Een deel der jungle wordt verbrand voor het planten van caoutchouc.

Ook heeft men getracht, in de Maleische staten de bereidingswijze toe te passen, die bekend is als "worm rubben"; maar die poging schijnt tot geen resultaat te zullen leiden, daar de bereiding veel omslachtiger is, meer werk geeft en de caoutchouc moeilijker te hanteeren maakt, daar de stof in kleine stukjes uiteenvalt.

Maar in afwachting van den misschien niet meer verren tijd, dat het Maleische Schiereiland het voornaamste caoutchoucproduceerende land zal wezen, vormen zijn minerale schatten zijn hoofdzakelijken rijkdom. Perak, de naam van het sultanaat en die van de geheele federatie, waar het sultanaat de kern van uitmaakt, beteekent, naar het schijnt, zilver. Maar hoewel dit kostbare metaal inderdaad hier en daar wordt ingezameld, evenals het geval is met sommige edelgesteenten, zijn het de vele en rijke tinmijnen, die van de maleische staten een der meest begunstigde streken der aarde maken.

De exploitatie dier mijnen voorziet in het levensonderhoud van honderd duizend inboorlingen of geïmmigreerde Chineezen. De laatste zijn herkenbaar aan hun donkere kleederen, die een tegenstelling vormen met de bonte of geheel witte kleeuren der Maleiers, en hun vrouwen in rijkgekleurde zijden sarongs. De inboorlingen komen in steeds grooter aantal in de mijnen werken en verlaten voor dien arbeid hun wouden en hun velden. Dikwijls werken ze voor eigen rekening en brengen de opbrengst van hun mijnwerk naar de naburige stad. Ze gaan daar altijd in troepjes heen, want ze wantrouwen de chineesche handelaars, die trouwens ook nu nog altijd hun caoutchouc en tin afkopen tegen een vierde van de waarde. Voor het geld schaffen de Maleiers zich dan wat rijst en zout en tabak aan en eenige ellen stof, eveneens te duur betaald.

Wat de Europeanen betreft, die komen hier alleen bij den mijnbouw in aanmerking als kapitalisten, ingenieurs en directeuren van de maatschappijen.

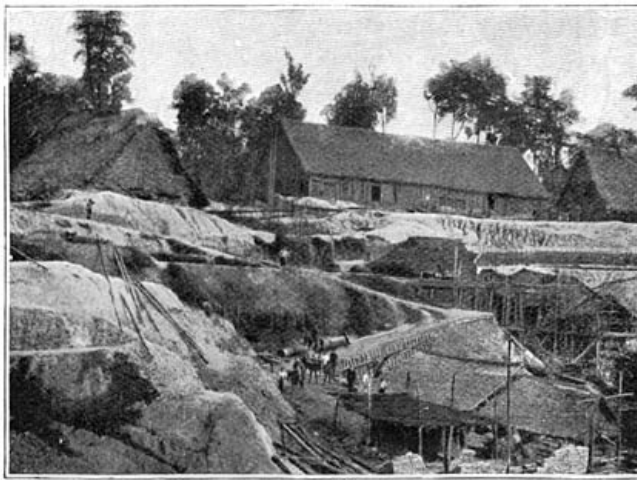
Wat den rijkdom van het land uitmaakt, is hier evenals in Europa een oorzaak van vermindering der schoonheid van het land door de ontwouding. Toch voeren er nog prachtige wegen door de maleische staten; spoorwegen gaan over bergen en door dalen, vliegen over stoutmoedige viaducten of duiken in tunnels, die, even bewonderenswaardig zijn als die van den Mont Cenis en den Simplon. Een dier lijnen die, welke den Taiping overgaat, loopt door een land van tooverachtige schoonheid. Maar te dikwijls valt het oog van den reiziger op onmetelijke vlakten, die kaal zijn of die worden omgewoeld tot in het binnenste der aarde. Heele bergen van puin, van uitgewasschen kwarts, dat ontdaan is van zijn metaalrijkdom, zijn in de plaats gekomen van de groene heuvels, waar zich vroeger de lagen tin in verscholen, tot de wonderbare speurzinnen der Chineezen of de europeesche wetenschap ze ten laatste hebben ontdekt.

Als om de eentonigheid te breken, ziet men nu en dan reuzengroote buizen van bamboe, die over den weg en den spoorweg loopen en van heuvel tot heuvel soms over verscheiden kilometers afstands het water aanvoeren, dat de zware machines moet voeden van de hydraulische installaties.

Een tegenstelling met die moderne machinerieën, gemaakt door europeesche ingenieurs en machinisten, vormen de kintya of merkwaardige ouderwetsche chineesche pompen, in beweging gebracht door drie of vier sterke koelies. Iets verder passeert men primitieve smelterijen of geheel chineesche steden, die in enkele maanden als met een tooverslag zich hebben ontwikkeld. Op feestdagen zijn het echte menschenhoopen; maar gewoonlijk is de heele bevolking bezig in de mijnen en werkt

met dat uithoudingsvermogen en die meer dan bescheiden eischen aan het leven, die in andere streken de mededinging van den mongoolschen handwerksman zoo bezwarend maken voor den blanken werkman.

Alleen in het sultanaat Perak telt men op een bevolking van 340.000 zielen minstens 150.000 Chineezen, bijna alle in de mijnen werkzaam. De meeste van die immigranten komen naar het land met een jaarlijksch contract of een, dat voor drie jaar geldt, en meestal wordt dat na den afgesproken tijd vernieuwd, terwijl de menschen zich dikwijls voor goed in het land komen vestigen.

Installatie van een tinmijn in Perak.

Zoo hebben de vlijtige Mongolen op vreedzame manier een streek bezet, waar ze zich in economisch opzicht gerust de meesters mogen noemen. Zij hebben meer dan eenig ander volk, en ook meer dan de Maleiers, de groote minerale rijkdommen van den grond weten te exploiteeren.

Verscheiden europeesche maatschappijen, waaronder eenige fransche, hebben prachtige zaken in het land gedaan. Maar soms hebben onderlinge twisten een eind gemaakt aan een mijnontginning, waarbij de tusschenkomst van den britschen resident noodig was, zoodat ook in de onafhankelijke staten de britsche invloed oppermachtig is.

Het stadje Kamper bij de haven Telok Anson, zes en dertig uren varens van Singapore verwijderd, was het eerste middelpunt voor een fransche maatschappij, die weldra door engelsche en chineesche maatschappijen werd gevolgd. De mijn, die nog onder de leiding van fransche ingenieurs wordt bewerkt, is een bezoek overwaard. Het is een bovengrondsche mijn. Het mijnerts, dat de koelies voor den dag brengen, wordt langs twee hellende vlakken omhoog gevoerd. Het wordt losgemaakt in groote zuiveringsbakken, door zware machines bewogen. Het mineraal, dat dan nog niet geheel van alle onzuiverheden bevrijd is, wordt opnieuw behandeld en door Chineezen in lange goten met de hand gewasschen. Het is daarna ontdaan van het zand, waarmee het vermengd was; maar er moet nog veel onzuiver ijzer uit verwijderd worden. Het wordt daartoe gewasschen in bakken, die op bijzondere manier gesloten worden. De nieuwerwetsche gereedschappen en werktuigen, in deze mijn in gebruik, stellen in staat tot een doelmatige en voordeelige exploitatie.

Van Kamper naar Batoe Gayah is de afstand klein en bijna langs den geheelen weg ziet men mijnen, die in exploitatie zijn of die men heeft moeten verlaten bij gebrek aan kapitaal. De tegenstelling tusschen de schitterende witheid der hoopen kwartspuin en het sombere groen van het woud eromheen is zeer schilderachtig.

Aan het wasschen van tinerts.

Batoe Grayah is de hoofdplaats van een der rijkste mijn-districten van Perak. Die mijnen worden ontgonnen door Chineezeezen met hun primitieve werkwijzen. Zoo heb ik een ploeg van vijftien mijnwerkers zien arbeiden in een kuil van ongeveer honderd vierkante meters. Tusschen de spleten van enorme rotsblokken, die neergevallen waren bij den een of anderen aardschok, haalden zij met houweelslagen de roodachtige aarde uit en de brokken kwarts, die de rotsen in evenwicht hielden, door de verschillende deelen der groote massa onderling bijeen te houden. Men kan voorzien, wat gebeuren gaat; er is ieder oogenblik een instorting te verwachten, waardoor de onvoorzichtige mijnwerkers verpletterd zullen worden.

[38]

In dien kuil liep het infiltratiewater met stroomen binnen, en de arme duivels hadden nog niet eens de traditioneele chineesche pomp. Onvermoeid schepten vier mannen met een bakje aan langen steel water op met de roode aarde, en in datzelfde bakje wieschen ze voorloopig de stukken kwarts.

Toch kregen ze een aardige opbrengst aan tin, en ieder van hen verdiende zijn vijf francs per dag. Ze werkten en woonden voor gemeenschappelijke rekening.

Langs den geheelen weg ziet men zulke oude verlaten mijnen, die weer onder handen worden genomen. Twee of drie koelies scheppen water met de kintya, die bestaat uit een ketting zonder eind, voorzien van bakjes op een tandrad met houten treden, bewogen door de voeten der koelies. Het werk vordert langzaam en dikwijls lossen de arbeiders elkander nacht en dag af.

Andere koelies halen intusschen uit de diepte der holte met het houweel het productieve kwarts, dat eerst in lange goten in stroomend water wordt gewasschen. Daarna wordt het verkregen mineraal weer door vrouwen en kinderen ter hand genomen en voor de tweede maal gewasschen in de "doelang", een houten bord van anderhalven voet in middellijn en twee duim diep in het midden.

Onnoodig te zeggen, dat dit een langzaam werk is en dat het weinig opbrengt, en dat het veelal wordt ondernomen door vereenigingen van koelies, die om de een of andere reden moeilijk elders werk zouden kunnen krijgen.

Vele van die ingenieuze kintya's of pompen op plaatsen, waar stroomend water niet te ver uit de buurt is, zijn verbonden aan een centraal wiel, dat vier of vijf kettingen tegelijk in beweging brengt. Dat bespaart veel arbeid. Hier en daar wordt het water opgevoerd met schroeven van Archimedes, vervaardigd naar een chineesch procédé, dat met succes wordt aangewend.

Naast die aldus op goed geluk geëxploiteerde mijnen vindt men dan groote ondernemingen van rijke maatschappijen, die over alle hulpmiddelen beschikken, welke de moderne uitvindingen ter beschikking hebben gesteld van de ingenieurs, om den arbeid te verlichten en de opbrengst te vergrooten. Een der rijkste mijnen en die de grootste dividenden uitkeert, is die van Tronoh, toebehoorende aan een engelsch-chineesche maatschappij met een kapitaal van vier millioen francs. De aandelen, die werden uitgegeven tegen 25 francs, staan nu op 52 francs 50.

De Pusing Lamamijn, die twee jaren geleden geopend werd op een oude verlaten

onderneming, heeft een kapitaal van drie miljoen francs; de aandelen, uitgegeven tegen 25 francs, staan nu op 66 francs 50. Evenals Tronoh gebruikt deze mijn een talrijk europeesch personeel, en men is er op de alluviale terreinen bezig, terwijl het gesteente in vier groote smeltovens wordt bewerkt.

Van Batoe Grayah ging ik naar Ipoh, de groote industriestad van Perak. Tusschen die plaatsen is er geen duimbreed gronds, die niet is omgewoeld; het dal en de heuvels zijn als door mollen opgegraven. De verschillende mijnen zijn natuurlijk niet alle even winstgevend. Meer dan een, die slecht werd geëxploiteerd of in een minder rijk gebied was aangelegd, heeft haar eigenaars geruïneerd. Bijgeloof of gehechtheid aan oude chineesche gebruiken geeft soms aanleiding tot mislukking. Als de kwartslaag, die productief was, de "karank", in dikte afneemt en als de mijnwerker plotseling stuit op een laag versteend zand, kan niets hen doen besluiten, om dieper te graven. Nu gebeurt het dikwijls, dat zulk een zandlaag niet meer dan drie of vier voet dik is, en dat daaronder de tinhoudende lagen nog rijker zijn dan aan den bovenkant.

Een andere oorzaak van mislukking voor den mijnwerker, die niet voldoende kapitaal bezit, zijn de leeningen, die hij moet aangaan bij de indische woekeraars, die in de engelsche bezittingen al even goed geduld worden als in Cochin China, terwijl hun de toegang tot de hollandsche koloniën wijselijk is ontzegd. De fabelachtige interesten, die ze eischen, leggen jaren aaneen op vijf tienden van de opbrengst van een onderneming beslag, ook al heeft men rijken grond, en met groote moeite gelukt het een leener in de gunstigste omstandigheden om zijn schuld af te doen. De kleinste moeilijkheid in het werk kan den ondernemer failliet doen gaan. Hoeveel ongelukkigen hebben niet al hun inspanning nutteloos zien blijven door hypotheekschulden. Wat zou het lot geweest zijn van de thans bloeiende mijnen van Kinta, Tronoh, Gropeng, als de energie der ondernemers de moeilijkheden niet had weten te voorkomen door de vorming van machtige maatschappijen.

De ontwoording van deze streken maakt, dat het brandhout schaarsch en duur is. Een groot aantal kleine eigenaars van mijnen, die in het begin van hun loopbaan met geleend geld zich een locomobiel hadden aangeschaft en een stoempomp, hebben moeten terugkeeren tot de primitieve manier van tinwinning, omdat ze geen brandstof hadden en dus hun dure machines ongebruikt moesten laten. Men ziet vaak aan den kant der wegen de oude roestige geraamten van machines. Er is in deze mijnstreken dringende behoefte aan kapitalen, die niet zulk een buitensporige rente eischen; ze zouden er een zekere plaatsing vinden, want de tinprijzen zijn in Europa sterk gestegen. In Mei 1906 gold het metaal 5350 francs per ton. De oorzaak van dien hoogen prijs is gelegen in een vermeerdering van het gebruik en een vermindering in de opbrengst. In 1897 was de totaalopbrengst der wereld 33.752 ton, en tegenwoordig bedraagt ze niet meer dan 11.000 ton, daar de vermeerderde opbrengst der mijnen van Perak en de andere maleische staten in lang niet opweegt tegen het deficit der nederlandsche mijnen van Banka.

Te Lahat bezit de fransche Kinta maatschappij een bloeiende onderneming. Een leerling van de mijnschool van Alais, die als ingenieur daar werkt, deed diepe boringen in een verlaten mijn en stiet op een rijke ader, die loodrecht in den grond drong. In de twee jaren, dat men er aan het ontginnen is, heeft die laag reeds het fortuin gemaakt der gelukkige aandeelhouders. Al het werk geschiedt er door electriciteit; liet gas, dat de machines in beweging brengt wordt op de plaats zelve gemaakt en machtige motoren drijven de pompen en al de verdere installaties. Het voor den dag gebrachte mineraal wordt ook ter plaatse gesmolten en gezuiverd. Het is werkelijk een modelmijninstallatie, niet alleen in Perak, maar voor het geheele schiereiland.

Diezelfde tinmaatschappij van het Maleische Schiereiland, die te Parijs haar zetel heeft, bezit in Perak nog andere mijnen, misschien niet zoo rijk als de genoemde, maar toch zeer winstgevend. Zij heeft een groot aantal jonge lieden in haar dienst, vooral uit de verschillende scholen der werkmeesters voor de mijnen in Alais, Douai en andere plaatsen.

Ipoh is de volkrijkste en de door den handel meest bloeiende stad in Perak. Zij beteekent reeds veel en doet denken aan de steden van het Far West en van Australië door de massa gebouwen, die in eenige maanden uit den grond zijn verzezen ten gevolge van het vinden van rijke lagen; maar met dit verschil, dat hier de meeste mijnwerkers Chineezen zijn, wat de plaats niet juist interessanter maakt. Maar het is de zetel van drukke zaken en machtige maatschappijen. Een agentschap van de tinsmelterijen uit Singapore koopt er het mineraal tegen een goeden prijs, behandelt het nog eens, als het onvoldoende gewasschen is, en zendt het dan naar Singapore of Poeloe Pinang. Het is de grootste onderneming op industrieel gebied uit die streken. Enkele europeesche handelaars hebben zich te Ipoh gevestigd; maar de rijkste kooplieden en grootste mijneigenaars zijn ongetwijfeld Chineezen.

Goping is ook zoo'n middelpunt van belangrijke ontginningen. Zoo ook de Tembunmijn, eigendom van een rijken Chinees, die veel geest van initiatief heeft. Zijn mijn heeft in één enkel jaar bijna vier millioen francs opgebracht.

Een oude fransche kolonist, een veteraan uit den oorlog van 1870, bezit dichtbij Goping een terrein van nauwelijks twee hectaren. Maar die mijn, een der kleinste uit de buurt, staat op den tweeden rang in zake de opbrengst.

Er zijn daar twee alleenstaande heuvels, verbonden door een rug, en daarbij nog vele gedeeltelijk onontgonnen terreinen. De reuzengrotten bevatten een onuitputtelijken voorraad van lateriet en tinhoudend kwarts. De mijn wordt ontgonnen door een bijgang als tunnel, die door de beide heuvels loopt.

De groote mijn van Pusing Lama, die wij al noemden, behandelt het tinhoudend gesteente met groote rijen van stampers, en het mineraal wordt daarna langs bewegende planken weggevoerd. Enkele gedeelten van het terrein worden onderwoeld door krachtige waterstromen, waar niets weerstand aan kan bieden en die het mineraal meesleuren, uitrollen, losmaken en het voeren in groote bakken van meer dan 30 meter lang.

De mijn Brusch is een onmetelijke open ruimte, waar tot nu toe al honderden millioenen dollars in gestoken zijn, en waar de pogingen tot exploitatie tot hiertoe steeds schipbreuk hadden geleden. Eindelijk is een maatschappij, die met een kapitaal van anderhalf millioen francs was opgericht, erin geslaagd haar aandeelen uitgegeven tegen 25 francs, thans te zien stijgen tot 50 francs, dank zij het gebruik van het hydraulisch systeem, dat het mogelijk maakt, te werken met een beperkt aantal arbeiders en veel besparing van tijd. Maar de omgeving van zoo'n exploitatie wordt verwoest en de streek wordt leelijk in de buurt van een tin-installatie. Krachtige waterwerken doorzoeken de ingewanden der aarde, nemen het mineraal mee en leiden het in de waschbakken; die op bepaalde afstanden door afscheidingen van metalen traliewerk worden verdeeld, waardoor de deeltjes kostbaar metaal worden teruggehouden. Die worden daarna met de hand gewasschen, dan gezift in enorme bekkens, waar de hitte het afscheidt van de zwavelhoudende pyriet, die eronder gemengd zijn. Als het dan bekoeld is, gaat het naar den smelter.

Dichtbij Ipoh en Tembun, in oude verlaten mijnen, heeft men ontdekt lagen van wolfram, dat is zeer hard ijzererts en cassiteriet of minderwaardig tin, die de mijnwerkers wegwerpen in reeds verlaten mijnen, om alleen het echte tinerts te verzamelen. En toch zou men voordeel kunnen trekken van de exploitatie van die beide metalen, want het wolfram wordt verkocht tegen 2000 francs de ton.

De meeste der steden in deze streek spuwen dag en nacht wolken van rook uit, die uit de hooge schoorsteenen van de tinsmelterijen ontsnappen. Enkele van die smelterijen zijn ingericht naar moderne, wetenschappelijke systemen, maar andere zijn ook nog op ouderwetsche chineesche manier aan het werk. Die laatste dragen den naam van "tengka" en vormen groote steenen kegels van baksteen en klei met ijzeren ringen eromheen. Ze worden met hout gestookt; een laag hout en een laag onvoldoende gewasschen mineraal wisselen regelmatig met elkander af.

Gedurende de lange uren van den dag en den nacht gaan en komen de sterke Chineezzen, die in ploegen werken, om de smelting te bevorderen en de verbranding aan te wakkeren met primitieve blaasbalgen, lange, rechthoekige kisten, waarin op stroeve manier een houten zuiger heen en weer gaat, omwonden met werk of met lappen. Het gesmolten tin vloeit van tijd tot tijd in een bak onder den oven. Het wordt uitgeschept, en dan gegoten in vormen, die in een zandbedding zijn uitgespaard.

Als het vast is geworden, wordt het weer aan de smelterijen verkocht en aan de chineesche raffinaderijen van Singapore of Georgetown op Poeloe Pinang, om te worden afgestaan aan de europeesche markt. Dat onzuivere tin wordt nog vrij duur betaald. Veel chineesche mijnwerkers verkoopen liever hun tin aan die ruwe smelterijen, om de kosten te vermijden van een degelijke wassching. En toch levert de Maatschappij van Singapore de voor het vervoer noodige zakken en betaalt de transportkosten.

Toen in 1895 de engelsche regeering het bestuur over Perak in handen kreeg, en het besluit nam, de financiën er te regelen, waren de inkomsten 565.832 francs, met een overschot van 76.000 francs aan uitgaven.

In 1903 bedroeg de uitvoer van tin in den vorm van mineraal 27.772 ton, die aan de schatkist een inkomen van meer dan 12 millioen francs bezorgden! Ziedaar, wat het gevolg is geweest van een regelmatige exploitatie en van de verstandige wijze van ontginning der tinmijnen! Het is daarom niet te verwonderen, dat Perak tegen hoogen interest aan de andere staten van de federatie kan leenen. Zoo komen die aan het geld, dat ze behoeven voor de opening van hun spoorwegen en

andere kunstwerken.

Vrouw uit het volk en koopman met maleische koeken.

De mijnconcessies worden uitgegeven voor 21 jaren tegen een zeker voorschot, dat de kosten dekt van opmeting, begrenzing en dergelijke voorloopige maatregelen, tegen vijf francs per acre.

De uitgaande rechten voor het mineraal, die vroeger tien percent van de getaxeerde waarde bedroegen en die door de koopers werden betaald, zijn verhoogd geworden en bedragen thans veertien percent. In het algemeen komen de koopers in de mijnen zelf afwegen en hun aankopen meenemen en voldoen de rechten in overeenstemming met wat ze hebben betaald.

Drie jaar geleden kwam een groote amerikaansche maatschappij zich te Ipoh vestigen en bouwde er groote entrepôts met het doel, langzamerhand al het ruwe mineraal aan zich te trekken. Wijselijk nam de regeering de voorzorg, het uitgevoerde ruwe mineraal te treffen met een recht van dertig percent ad valorem, en de amerikaansche onderneming moest van haar voornemen afzien.

Colofon

Beschikbaarheid

Dit eBoek is voor kosteloos gebruik door iedereen overal, met vrijwel geen beperkingen van welke soort dan ook. U mag het kopiëren, weggeven of hergebruiken onder de voorwaarden van de Project Gutenberg Licentie bij dit eBoek of on-line op www.gutenberg.org.

Dit eBoek is geproduceerd door Jeroen Hellingman en het on-line gedistribueerd correctie team op www.pgdp.net.

This eBook is for the use of anyone anywhere at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org.

This eBook is produced by Jeroen Hellingman and the Online Distributed Proofreading Team at www.pgdp.net.

Codering

Dit bestand is in een verouderde spelling. Er is geen poging gedaan de tekst te moderniseren. Afgebroken woorden aan het einde van de regel zijn stilzwijgend hersteld. Kennelijke zetfouten in het origineel zijn gecorrigeerd. Dergelijke correcties zijn gemarkeerd met het corr-element.

Hoewel in het origineel laag liggende aanhalingstekens openen gebruikt, zijn deze in dit bestand gecodeerd met ". Geneste dubbele aanhalingstekens zijn stilzwijgend veranderd in enkele aanhalingstekens.

Documentgeschiedenis

- 19-JUN-2007 begonnen.

Verbeteringen

De volgende verbeteringen zijn aangebracht in de tekst:

Plaats	Bron	Verbetering
Bladzijde 34	uitvoer	uitvoer
Bladzijde 36	geïmmigreerde	geïmmigreerde

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK HET SETTLEMENT MALAKKA
EN HET SULTANAAT PERAK ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all

references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.